

Inhoud

INLEIDING

Het voorwerk 7

EEN

Serveerster in Florida 17

TWEE

Werkster in Maine 60

DRIE

Winkelbediende in Minnesota 135

Evaluatie 210

INLEIDING

Het voorwerk

Het idee voor dit boek ontstond onder relatief luxueuze omstandigheden. Lewis Lapham, de hoofdredacteur van *Harper's*, trakteerde me op een lunch van 30 dollar in een niet al te opgeprikt Frans grillrestaurant om over artikelen te praten die ik de komende tijd voor zijn blad zou kunnen schrijven. Ik nam, meen ik, de zalm met verse groenten en probeerde hem warm te maken voor een paar ideeën op het vlak van de populaire cultuur toen het gesprek op een van mijn stokpaardjes kwam: de armoede. Hoe kan een mens rondkomen van het loon waar een ongeschoolde arbeidskracht het mee moet doen? We vroegen ons vooral af hoe de pakweg 4 miljoen vrouwen die door de hervorming van de bijstand de arbeidsmarkt opgeschopt zouden worden van 6 of 7 dollar per uur zouden kunnen leven. Toen zei ik iets waar ik sindsdien nog heel wat keren spijt van heb gehad: 'Iemand zou eens het ouderwetse journalistieke handwerk moeten doen – je weet wel, gewoon zelf uitproberen wat dat voor leven is.' Ik bedoelde iemand die een stuk jonger was dan ik, een gretige, beginnende journalist met zeeën van tijd. Maar Lapham kreeg een eigenaardig glimlachje op zijn gezicht en maakte met één simpel woordje een eind aan mijn vertrouwde leven, tenminste voor lange perioden: 'Jij.'

De laatste keer dat iemand had gezegd dat ik mijn gewone leven moest verruilen voor een slechtbetaald flutbaantje was in de jaren zeventig geweest, toen tientallen, misschien wel honderden jaren-zestigradicalen de fabrieken in gingen om zich bij

‘het proletariaat’ aan te sluiten en al doende de arbeidersklasse te organiseren. Mij niet gezien. Ik had medelijden met de ouders die de studie van deze *would-be* arbeiders hadden betaald, en ook met de mensen die ze zo nodig wilden verheffen. Bij mij thuis waren we nooit meer dan een paar stappen van het arbeidersbestaan verwijderd geweest; ik had er in elk geval genoeg van meegekregen om mijn heerlijk autonome, zij het niet altijd goedbetaalde schrijversleven te koesteren. Mijn zus heeft de ene slechtbetaalde baan na de andere gehad – vertegenwoordigster van een telecombedrijf, fabrieksarbeidster, receptioniste – en moet voortdurend opboksen tegen ‘de uitzichtloosheid van het loonslavenbestaan’, zoals zij het noemt. De echtgenoot met wie ik zeventien jaar lief en leed heb gedeeld was magazijnbediende toen ik hem leerde kennen en verdiende 4,50 dollar per uur, een leven dat hij uiteindelijk tot zijn grote opluchting achter zich kon laten door kaderlid bij de Teamsters* te worden. Mijn vader had in de kopermijnen gewerkt; mijn ooms en grootvaders waren ook mijnwerker of werkten bij de spoorwegmaatschappij Union Pacific. Voor mij was het dus niet alleen een voorrecht om de hele dag achter een bureau te zitten, maar ook een plicht: iets wat ik verschuldigd was aan al die mensen in mijn leven, ook degenen die al dood waren, die zoveel meer te zeggen hadden gehad dan iemand ooit te horen kreeg.

Wat me nog meer aan het twijfelen bracht, was dat bepaalde familieleden me er voortdurend op meenden te moeten wijzen dat ik dit project ook best kon doen zonder ooit uit mijn werkkamer te komen. Ik kon mezelf gewoon een gemiddeld ongeschooldenloon voor acht uur per dag uitbetalen, mezelf kost en inwoning in rekening brengen en nog wat voor de hand liggende kosten zoals benzine, en na een maand de hele boel optellen

* Vakbond van de Amerikaanse vervoerssector (vert.).

en aftrekken. Aangezien het uurloon in de plaats waar ik woon meestal tussen de 6 en 7 dollar ligt en je aan huur minstens 400 dollar per maand kwijt bent, had ik het idee dat dat rekensommetje maar net in de plus zou uitvallen. Maar als het de vraag was of een alleenstaande moeder die geen bijstand meer krijgt zichzelf zou kunnen redden zonder overheidssteun in de vorm van voedselbonnen, Medicaid*, huursubsidie en een bijdrage in de kosten voor de kinderopvang, dan stond het antwoord al vast voor ik één stap buiten mijn gerieflijke huis had gezet. Volgens de National Coalition for the Homeless moest je in 1998, het jaar dat ik met mijn project begon, 8,89 dollar per uur verdienen om een tweekamerflat te kunnen betalen (een landelijk gemiddelde), en het Preamble Center for Public Policy schatte dat een doorsnee-bijstandstrekker een kans van 1 op 97 had om een baan te vinden met een dergelijk 'bestaansloon'. Waarom zou ik de moeite nemen om die onaangename feiten te bevestigen? Naarmate het moment naderde dat ik de opdracht niet langer voor me uit kon schuiven, begon ik me een beetje te voelen als de oude man die ik ooit heb gekend die zijn boekhouding met een rekenmachine deed en dan alles voor de zekerheid nog eens met de hand narekende.

Uiteindelijk kon ik mijn aarzeling alleen overwinnen door mezelf als wetenschapper te zien, het beroep waarvoor ik ook ben opgeleid. Ik ben doctor in de biologie, en die titel heb ik niet gehaald door achter een bureau met cijfertjes te pielen. In dat vak kun je denken tot je een ons weegt, maar vroeg of laat moet je het lab in om je op de alledaagse chaos van de natuur te storten, waar bij de gewoonste metingen nog verrassingen op de loer liggen. Als ik eenmaal met het project bezig was, zou ik misschien vanzelf de geheime bezuinigingsmethoden van de

* De publieke ziektekostenverzekering voor onvermogenen (vert.).

laagbetaalden ontdekken. Want als 30 procent van de beroepsbevolking sappelt voor 8 dollar per uur of minder, zoals het Economic Policy Institute te Washington in 1998 meldde, dan hebben ze misschien wel een paar slimmigheidjes waar ik nog niet achter ben. Misschien zou ik zelfs merken hoezeer buitenshuis werken de geest verkwikt, zoals de studiebollen beweren aan wie we de bijstandshervorming te danken hebben. Aan de andere kant kon ik natuurlijk ook op onvermoede kosten stuiten – op het lichamelijke, financiële of emotionele vlak – die al mijn berekeningen in de war zouden schoppen. Er was maar één manier om daarachter te komen: zelf eropuit gaan en vuile handen maken.

In de geest van de wetenschap besloot ik allereerst dat ik me aan bepaalde regels en parameters moest houden. Regel nummer één was natuurlijk dat ik bij mijn banenjacht niet mocht terugvallen op vaardigheden die ik tijdens mijn opleiding of mijn gewone werk heb opgedaan – niet dat er trouwens veel vacatures voor essayisten waren. Nummer twee was dat ik de bestbetaalde baan moest nemen die ik kon krijgen en mijn best moest doen om die te houden, dus geen marxistische tirades afsteken of stiekem op de wc romans gaan zitten lezen. En nummer drie was dat ik de goedkoopste woonruimte moest nemen die ik kon vinden, of tenminste de goedkoopste met een redelijke mate van veiligheid en privacy, al waren mijn maatstaven op dat punt nogal vaag en zou ik ze op den duur nog naar beneden toe bijstellen.

Ik heb geprobeerd me aan deze regels te houden, maar in de loop van het project zou ik ze allemaal weleens ruim interpreteren of regelrecht overtreden. In Key West, bijvoorbeeld, waar ik eind voorjaar 1998 met mijn project begon, promoveerde ik mezelf bij een sollicitatie als serveerster met de mededeling dat ik Europese toeristen met een toepasselijk *Bonjour* of *Guten Tag*

kon begroeten, maar dat was de enige keer dat ik gebruik heb gemaakt van iets wat ik tijdens mijn eigenlijke opleiding had opgestoken. In Minneapolis, de laatste plaats die ik aandeed, in het begin van de zomer van 2000, overtrad ik regel twee door niet de best betaalde baan te nemen die ik kon krijgen, en u moet zelf maar beoordelen of ik daar goede redenen voor had. En op het allerlaatst werd het me allemaal te veel en ben ik gaan preken – maar wel stiekem en nooit binnen gehoorsafstand van een leidinggevende.

Dan was er het probleem hoe ik me aan potentiële werkgevers moest voordoen, en vooral hoe ik mijn jammerlijke gebrek aan relevante werkervaring moest verklaren. Het leek me het makkelijkst om gewoon de waarheid te spreken of daar tenminste een drastisch uitgekledde versie van te geven: ik omschreef mezelf bij sollicitaties als een gescheiden huismoeder die na jaren weer aan het werk wilde, en daar was weinig aan gelogen. Soms, maar niet altijd, zei ik dat ik schoonmaakervaring had, en als referentie noemde ik dan een paar oude huisgenoten en een vriendin in Key West, die ik ook echt weleens na het eten heb helpen opruimen. Op sollicitatieformulieren vragen ze ook naar je opleiding, maar ik had niet de indruk dat mijn doctorstitel een pre was. Die zou werkgevers misschien zelfs op het idee brengen dat ik een drankzuchtige mislukkeling was, of erger. Dus hield ik het er maar op dat ik drie jaar gestudeerd had en vulde ik gewoon de echte naam van mijn universiteit in. Niemand heeft ooit aan mijn achtergrond getwijfeld en er was maar één werkgever van de vele tientallen die de moeite nam om mijn referenties na te trekken. Eén keer vroeg een wel heel praatgrage dame naar mijn hobby's en heb ik 'schrijven' gezegd, maar dat vond ze kennelijk niet gek, al had de baan waar ik voor kwam net zo goed door een analfabeet gedaan kunnen worden.

Tot slot stelde ik een paar geruststellende grenzen aan de be-

proevingen die ik zou moeten doorstaan. Ten eerste zou ik altijd zorgen dat ik een auto had. In Key West reed ik in mijn eigen wagen; in andere steden huurde ik een Rent-A-Wreck,* die ik met een creditcard betaalde en niet van het geld dat ik verdiende. Natuurlijk had ik best vaker kunnen gaan lopen of alleen op plaatsen kunnen gaan werken die bereikbaar waren met het openbaar vervoer. Maar een verhaal over op de bus wachten leek me niet erg interessant om te lezen. Ten tweede besloot ik dat dakloos zijn geen optie was. Mijn plan was om in elke plaats een maand te blijven en te zien of ik in die tijd werk kon vinden waarmee ik genoeg verdiende om een tweede maand huur te kunnen betalen. Als ik de huur per week betaalde en door mijn geld heen raakte, zou ik het project gewoon voor beëindigd verklaren; ik ging niet in mijn auto slapen of naar een daklozenpension. Bovendien was ik niet van plan om honger te gaan lijden. Als het ooit zover zou komen dat ik geen geld meer had voor mijn volgende maaltijd, beloofde ik mezelf vlak voor ik aan mijn 'experiment' begon, zou ik gewoon mijn pinpas te voorschijn halen en de boel belazeren.

Dus dit is niet het verslag van een levensgevaarlijk undercover-avontuur. Wat ik heb gedaan – werk zoeken, aan de slag gaan en de eindjes aan elkaar proberen te knopen – had vrijwel iedereen gekund. Sterker nog, miljoenen Amerikanen dóén het elke dag, en met heel wat minder ophef en gedraal.

Natuurlijk verschil ik nogal van de mensen die normaal gesproken het minst aantrekkelijke werk van Amerika opknappen, en dat was zowel een voordeel als een nadeel. Het grootste verschil was dat ik alleen maar op bezoek was in een wereld waar anderen permanent verblijven, vaak het grootste deel van hun leven.

* Goedkope huurauto (vert.).

Omdat ik altijd kon terugvallen op alle activa die ik op middelbare leeftijd heb opgebouwd – geld op de bank, pensioenrekening, een groot huis – zou ik natuurlijk nooit ‘echt ervaren’ wat armoede is of ‘hoe het voelt’ om langdurig slechtbetaald werk te doen. Mijn doel was veel eenvoudiger en objectiever: ik wilde alleen proberen om mijn inkomen in evenwicht te brengen met mijn uitgaven, iets wat de échte armen elke dag moeten doen. Bovendien had ik in mijn leven ongewild genoeg armoede gezien om te weten dat je er niet voor je plezier naar op zoek gaat; armoede stinkt gewoon te veel naar angst.

Ten opzichte van veel laagbetaalden heb ik ook nog eens het voordeel dat ik blank ben en van huis uit Engels spreek. Ik geloof niet dat ik daardoor meer kans had dan een ander om aan werk te komen, want tussen 1998 en 2000 was de arbeidsmarkt zo krap dat werkgevers bijna iedereen aannamen, maar het had waarschijnlijk wel invloed op het soort werk dat ik aangeboden kreeg. In Key West zocht ik aanvankelijk werk dat me wel makkelijk leek, als medewerkster *housekeeping* in een hotel*, maar in plaats daarvan kwam ik in de bediening terecht, ongetwijfeld vanwege mijn huidskleur en mijn goede Engels. Niet dat ik als serveerster in financieel opzicht nou zoveel beter af was dan als medewerkster *housekeeping*, tenminste niet in Key West, waar het laagseizoen was en de foien niet overhielden. Maar door die ervaring kon ik wel beter bepalen waar ik daarna ging wonen en werken. Ik zag bijvoorbeeld af van steden als New York en Los Angeles, waar de arbeidersklasse vooral uit donkere mensen bestaat en waar een blanke, accentloos Engelssprekende vrouw die ongeschoold werk zoekt al gauw een wanhopige of excentrieke indruk zou maken.

* Een mooi woord voor ‘kamermeisje’. Ook in Nederland tegenwoordig in advertenties wel zo aangeduid, of als ‘kamerdames en -heren’ (vert.).

Zo had ik nog wel meer voordelen, zoals een auto, waardoor ik me onderscheidde van veel van mijn collega's, maar lang niet van allemaal. Idealiter, als ik tenminste de situatie van een herintredende bijstandsmoeder wilde nabootsen, zou ik een stel kinderen bij me hebben gehad, maar die van mezelf zijn al volwassen en ik kreeg niemand zo gek om de hare uit te lenen voor een survivalvakantie van een maand. En behalve dat ik eigen vervoer had en op mezelf was, is ook mijn gezondheid waarschijnlijk veel beter dan die van de meeste mensen die langdurig laagbetaald werk doen. Ik had, kortom, alles mee.

Als er nog andere, subtielere verschillen waren, heeft niemand me daar ooit op gewezen. Ik heb beslist geen moeite gedaan om een rol te spelen of me naar een verzonnen stereotype van een vrouw met slechtbetaald werk te gedragen. Ik had gewoon mijn eigen kleren aan, als dat tenminste mocht, en ik was net zo gekapt en opgemaakt als anders. In gesprekken met collega's vertelde ik over mijn echte kinderen, huwelijkse staat en relaties; het was nergens voor nodig om een volkomen nieuw leven uit mijn duim te zuigen. Wel paste ik mijn taal een beetje aan; als ik ergens nieuw was en geen brutale of onbeleefde indruk wilde maken, liet ik de krachttermen achterwege die, vooral door de invloed van de Teamsters, tot mijn normale spraakgebruik behoren. Maar verder maakte ik grapjes en deelde ik plaagstootjes uit, kwam ik gewoon voor mijn mening uit en gaf ik ook nog aardig wat gezondheidsadviezen, precies zoals ik anders ook zou doen.

Sinds ik dit project heb afgerond, hebben kennissen me regelmatig gevraagd of de mensen met wie ik samenwerkte me niet, eh... dóór hadden. Ze gingen er kennelijk van uit dat iemand die heeft gestudeerd onmiskenbaar anders en vooral beter is dan een eenvoudige werkmier. Ik wou dat ik kon zeggen dat ik ook maar één keer van een chef of collega te horen had

gekregen dat ik op een benijdenswaardige manier anders was, dat ik bijvoorbeeld intelligenter was of duidelijk beter opgeleid dan de meeste anderen. Maar dat is me nooit overkomen. Ik denk omdat ik maar in één opzicht ‘anders’ was: door mijn onervarenheid. Om het om te keren: mensen die laagbetaald werk doen zijn net zo verschillend qua karakter of capaciteiten als mensen die de kost verdienen met schrijven, en ze zijn net zo vaak geestig of bijdehand. Wie tot de ontwikkelde klasse behoort en daar anders over denkt, moet gewoon zijn vriendenkring uitbreiden.

Dan was er natuurlijk steeds het verschil waarvan verder niemand op de hoogte was: dat ik niet voor het geld werkte. Ik deed onderzoek voor een artikel en later een boek. Ik ging na mijn werk niet naar iets wat op een normaal huiselijk leven leek, maar naar een laptop waarop ik zo’n twee uur lang vastlegde wat er die dag gebeurd was. En dat deed ik heel trouw, moet ik zeggen, want overdag kon ik zelden aantekeningen maken. Dat bedrog, waarvan de laptop die me met mijn verleden en toekomst verbond het symbool was, zat me niet lekker, tenminste niet bij de mensen die ik graag mocht en die ik beter wilde leren kennen. (Ik moet wel vermelden dat ik namen en persoonlijke omstandigheden heb veranderd omwille van de privacy van de mensen met wie ik heb samengewerkt of die ik in een ander verband tijdens mijn onderzoek ben tegengekomen. Ook heb ik in de meeste gevallen de namen en de exacte locaties van de bedrijven waar ik heb gewerkt gewijzigd om de anonimiteit van de mensen die ik heb ontmoet nog verder te waarborgen.)

Bij elke baan ben ik na lang aarzelen, toen mijn tijd er bijna op zat, tegenover een select groepje collega’s ‘uit de kast gekomen’. Dat liep steevast uit op een verbijsterende anticlimax. De leukste reactie was: ‘Dus je doet volgende week geen avond-